

Een taalkundig flessepraatje

Betekenis omschrijvingen

Lang niet alle Nederlandse woordenboeken geven een omschrijving van het woord fles. De samenstellers gaan er zeker vanuit dat de meeste Nederlanders geen uitleg nodig hebben bij dit gebruiksvoorwerp.

De Grote Van Dale geeft wel een verklaring:

- Een fles is een langwerpig, meestal glazen vat, gewoonlijk met cilindervormige buik en nauwe hals, dienende om vloeistoffen in op te nemen en te vervoeren. -

Manhave's woordenboek uit de vorige eeuw zegt: "een fles is een glazen vat met nauwen hals"

Twee onderdelen van deze verklaring zijn in onze 20ste eeuw achterhaald: niet alle flessen zijn nauw, denk aan melk- en vlaflessen en glas wordt steeds meer vervangen door plastic.

Door een aantal omschrijvingen uit verschillende woordenboeken te combineren kom ik tot de volgende betekenis van fles:

- Een fles is een afsluitbaar, meestal glazen vaatwerk, vaak met een nauwe hals, bedoeld voor het bewaren van meer of minder vloeibare stoffen, die vaak aan bederf of verdamping onderhevig zijn. -

Kenmerkend in deze laatste definitie is m.i. het adjektief afsluitbaar. Want immers een fles, die niet af te sluiten is verliest meteen zijn naam als fles. Zo'n voorwerp wordt dan betiteld, naar gelang zijn vorm en grootte, als vaas, buis, beker, kolf of glas.

Als vroeger een ander materiaal dan glas werd gebruikt, was de benaming fles ook niet meer bruikbaar, men sprak dan van een kruik, denk maar aan bedde- en jeneverkruiken.

In onze moderne tijd heeft de intrede van het nieuwe materiaal plastic plaats gevonden en plasticflessen zijn daardoor daagelijkse gebruiksvoorwerpen geworden. Nieuwe woorden als knijp- en weggoofles verschenen daardoor in onze woordenboeken.

Samenstellingen met het woord fles

Onze taal kent een groot aantal samenstellingen met het woord fles. We kunnen ze onderverdelen in drie categorieën:

- a. die, met een inhoudsaanduiding
- b. die de vorm of een deel van de fles aanduiden
- c. die een bepaald gebruik aangeven

Ik heb getracht alle samenstellingen met het substantief fles te verzamelen en die in te delen in genoemde groepen. Wat betreft de eerste categorie heb ik die woorden genoteerd die meer of minder in onze taal zijn ingeburgerd. Meestal hebben al deze flessen een eigen flesvorm.

a. azijnfles	b. beugelfles	c. gezinsfles
bierfles	buikfles	knijpfles
inktfles	heupfles	reukfles
jeneverfles	kalebasfles	snuiffles
limonadefles	kelderfles	veldfles
maggifles	knobbelfles	voorraadfles
medicijnfles	kogelfles	weggooifles
melkfles	mandfles	zakfles
mineraalwaterfles	stopfles	zuigfles
odeurfles		
oliefles		
parfumfles		
sputwaterfles		
(ver)giffles		
whiskyfles		
wijnfles		

Een fles is in geen van deze categorieën in te delen, n.l. de gasfles, omdat dit voorwerp abusievelijk een verkeerde benaming heeft gekregen.....

Verzameltips

Wat zou best een leuke verzameling zijn, als je van alle flessoorten één exemplaar zou bezitten. De collectie zou nog interessanter zijn als je van bepaalde types meerdere zou kunnen verzamelen. Want elke flessoort heeft een historische ontwikkeling in vorm en grootte doorgemaakt.

En wat te denken van een collectie, die bestaat uit verschillende soorten afsluitingen:

kurken - stoppen - schroefdoppen - porseleinen stoppen met beugels - kogels - kroonkurken - capsules?

Of een verzameling van stop-, kogel- of beugelflessen?

Zo te zien zijn er nog mogelijkheden te over om een andere verzameling op te zetten of eventueel uit te breiden.

Anne Aalders

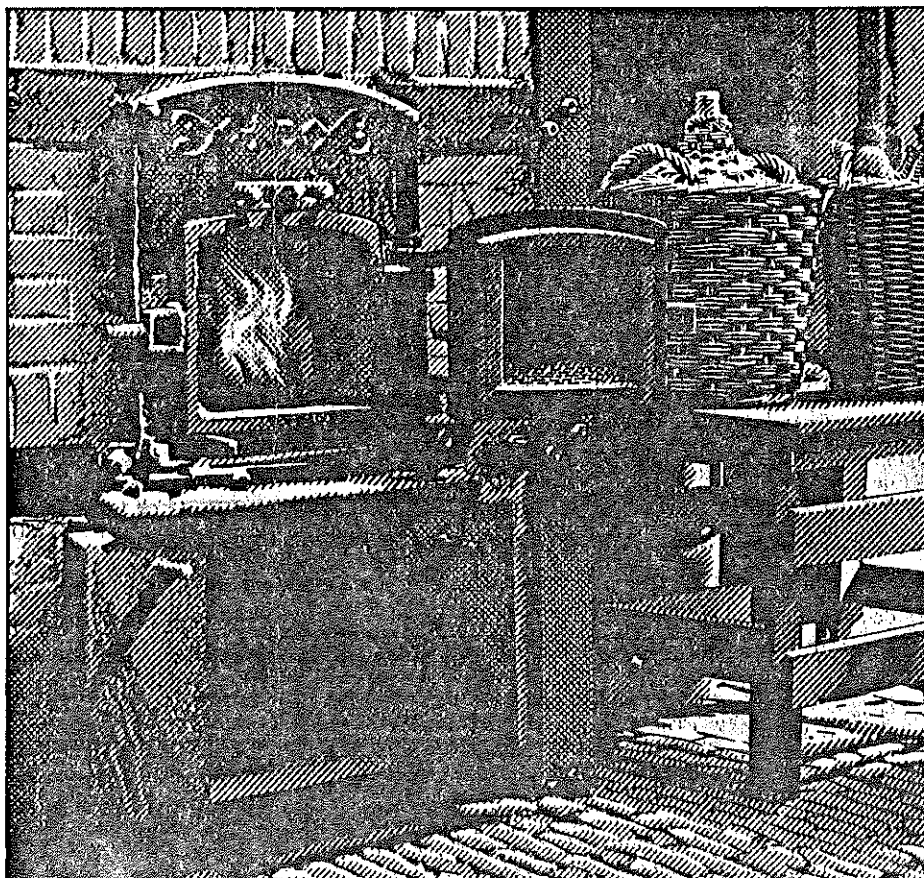

Gist-Brocades in een notedop

- 1870 De Nederlansche Gist- en Spiritusfabriek opgericht door Ir J.C.van Marken.
1897 Overname van de stokerij en gistfabriek der firma Jules Verstraete te Brugge en sedertdien voortgezet als NG & SF bedrijf te Brugge.
Huur (eind 1904 koop) van de Nederlandsche Stoombranderij en Distilleerderij te Delfshaven, voortgezet onder de naam "Netherlands Distilleries" en in 1924 overgeplaatst naar Schiedam.
1901 Overname van de "Delftsche Distilleerderij v/h Van Meerten & Zoonen (Distilleerderij "de Hoop")
1911 Overname van de N.V.Gist- en Spiritusfabriek "Sappemeer". Het gist- en spiritusbedrijf werd overgebracht naar Delft, de distilleerderij en branderij "De Vlijt" werd te Sappemeer voortgezet.
1918 Overname van de N.V.Boll & Dunlop's Distilleerderij en ondergebracht bij de "Netherlands Distilleries" te Schiedam.
1920 Deelname in het spiritusverkoopkantoor "Bergen op Zoom-Delft", te Delft. Overname van de Distilleerderij en Likeurstokerij "Roebroeck Dubois" te Maastricht en als zodanig voortgezet.
1922 Overname van de Distilleerderij v/h Simon Rijnbende & Zn. te Schiedam en als zodanig voortgezet.
1924 Overname van de N.V.Brandierij en Gistfabriek Hollandia II te Schiedam. Het bedrijf werd hoofdzakelijk voor de moutwijnproductie voortgezet.
1967 Fusie met NG & SF met Brocades Stheeman en vanaf die datum geheten Gist-Brocades N.V.
1970 Joint-venture met Henkes Verenigde Distilleerderijen BV te Hendrik-Ido-Ambacht.

Tot de beheersmaatschappij H.V.D. behoren o.m.:

Henkes Verenigde Distilleerderijen
Distilleerderij v/h Simon Rijnbende & Zonen
Likeurstokerij en Distilleerderij v/h Oolgaard & Co.
Distilleerderij W.Hasekamp & Co.
Distilleerderij en Brandewijnstokerij v/h Mispelblom
Likeurstokerij en Wijnkoperij v/h Levert & Co.
Branderij Distilleerderij A.Daalmeijer
Daniël Visser & Zn.
Catz & Zn.
Calcar
Boll & Dunlop
E.Kiderlen

Oranjabitter

In ons dorp, waar het goed toeven is, volgde één onzer plaatselijke taverniers de traditie van zijn vader en grootvader: elke bezoeker werd op 30 April j.l. een oranjabitter-met-klont aangeboden. Weliswaar in plaats van de kandijklont-aan-het-touwtje een modern suikerklontje, maar wie daar op let is een kniespor. 't Moet gezellig blijven en dat werd het dan ook wel.

De vraag werd natuurlijk gesteld: "Hoe oud is oranjabitter?" en daarbij werd - jawel - mijn kant uitgekeken, want ik kom er niet voor het eerst.

Maar mijn hond, best beest en brááf, daar niet van, weet, dat de kokkin geen weerstand aan zijn trouw spanielogen kan bieden, en ik helemáál niet, dus ik kom er niet voor het eerst en, naar de gezondheid van mijn hond laat aanzien, nog lange niet voor het laatst!

Oranjabitter dus!

Niet zo oud als men wel eens denkt. Er zijn tenslotte meer tijden geweest, dat de Oranjes niet al te vast in de markt lagen. Historische feiten als het Stadhouderloze Tijdperk, Goejanverwellesluis, een liedje als "Al is ons Prinsje nog zo klein..." zijn er de bewijzen van.

De wetenschap van hoe oud oranjabitter is, danken we aan Van t Wout, de man die in 1816 de Erven Lucas Bols van de laatste drie vrouwelijke erfgenamen overnam. Totaal onkundig in het vak, wist hij zich daarin spoedig te bekwamen, niet in het minst door zijn concurrenten én hun producten nauwgezet gade te slaan, en alles wat maar dienstig kon zijn tot verbetering van het assortiment en de kwaliteit ervan nauwkeurig te noteren.

Zo ontstond zijn lijvig "Likeurstokers Handboek".

En daarin lezen we, dat eind 1819 een zekere Johannes Gunther, gewezen meesterknecht bij Wynand Fockink, regelrecht van de Pijlsteeg bij hem op de Rozengracht binnentapte met zijn stookboekje onder de arm.

Een kleine honderd jaar eerder had een meesterknecht dezelfde wandeling gedaan in omgekeerde richting, zodat de recepten van Gunther zonder enig gewetensbezwaar konden worden geaccepteerd!

In bij "Oranjabitter" schrijft Van 't Wout dan ook zeer concentieus (!): "...en was bij ons in 1819 volkomen onbekend en toen ter kennis gebracht door het uitkramen van Gunther van Wynand Fockink's leerstellingen, werkbewijzen en quasi geheimen."

Gezien de argusogen, waarmee Van 't Wout zijn concurrenten bespiedde, konden we gerust stellen, dat Oranjabitter niet veel eerder voor het eerst kon zijn aangemaakt.

En inderdaad vinden we in het stookboekje van Wynand Fockink voor het eerst dit drankje aangemaakt op 30 Augustus 1819.

Diezelfde tijd bestonden er ook Rode bitter en Witte bitter, zodat Oranje bitter een speciale achtergrond gehad behoeft te hebben, maar het is niet ondenkbaar, dat de aanmaak ervan toch iets te maken heeft met één of andere gebeurtenis met betrekking tot de Oranjes.

Mogelijk was het eerste proefje wel op 24 Augustus, de verjaardag van Koning Willem I voor aanmaak goedgevonden of had een ander (toen) belangrijk feit ermee te maken. Niet zó onwaarschijnlijk als men weet, dat bij Wynand Fockink en ook bij andere distillateurs dergelijke feiten werden aangegrepen om een nieuwe drank te "pousseren". Zo had men eind 18e eeuw bij Bols een likeur "Bonaparte" - waar overigens nooit vraag naar was (!) - die later werd omgedoopt tot "Washington", een generaal en staatsman, die, zelfs na zijn dood beter in de markt bleek te liggen.

En nog in 1831 schrijft de firma Wynand Fockink aan zijn afnemers een brief: "Door de vele aanvragen, zoals dit in buitengewone gevallen in onze fabrieken plaats had, mer nagedachtenis van den onvergetenlijken Van Speijk eene Likeur te bereiden, heb ik aan dit verzoek moeten voldoen en met dat oogmerk eene Likeur gestookt, welke voortaan den naam Van Speijk zal dragen en heb ik de Eer U hiervan een proefje te zenden. Evenals de voortreffelijke daad van dien onwaardeerbaren held in onze harten zoete en bittere gewaarwordingen opwekt en zijn offer aan Oranje gebracht werd, heb ik ook getracht den smaak en het oog na te amen" (!)

In onze, hedendaagse ogen maar een smakeloos drankje!

L.W.van Sint Maartensdijk